PESJARIM: BIJBELCOMMENTAREN IN QUMRAN

Bärry Hartog

De pesjarim (enkelvoud: pesjer) uit Qumran zijn de vroegste bijbelcommentaren die ons zijn overgeleverd.[1] Ze kunnen gedateerd worden in de eerste eeuw voor het begin van onze jaartelling. Hun naam ontlenen ze aan het Hebreeuwse woord *pēsjer*, dat 'uitleg' of 'duiding' betekent en dat vaak in deze teksten voorkomt. De eerste pesjer die werd ontdekt, is een commentaar op het boek Habakuk dat deel uitmaakte van de Dode Zeerollen die in 1947 aan het licht kwamen. Tussen 1947 en 1952 werden fragmenten van een aantal andere pesjarim gevonden, voornamelijk in grot 4 bij Qumran.

Er kan onderscheid gemaakt worden tussen verschillende groepen pesjarim. Een eerste groep citeert zijn bijbelse brontekst vers voor vers en legt deze vervolgens uit. Vanwege hun kenmerkende structuur worden deze teksten aangeduid als 'doorlopende pesjarim'. Deze groep omvat commentaren op de bijbelboeken Micha (2x), Sefanja (2x), Psalmen (3x), Habakuk, Jesaja (5x), Hosea (2x) en Nahum. Wanneer er gesproken wordt over 'de pesjarim', wordt dikwijls alleen deze eerste groep teksten bedoeld. Er is echter ook een tweede groep pesjarim te onderscheiden. Deze tweede groep omvat teksten die citaten uit verschillende bijbelboeken bij elkaar brengen en die vervolgens op een homiletische ('preekachtige') wijze uitleggen. Deze tweede groep staat bekend als 'thematische pesjarim'. In deze bijdrage beperk ik mij voornamelijk tot de doorlopende pesjarim. Naar deze teksten zal ik verwijzen als pesjarim zonder verdere kwalificatie.[2]

BIJBELUITLEG EN GESCHIEDENIS

De structuur van de bijbeluitleg in de pesjarim komt grotendeels overeen met de structuur van moderne bijbelcommentaren. In beide wordt een deel van de bijbeltekst geciteerd, waarna het geciteerde gedeelte wordt uitgelegd. Na deze uitleg volgt een nieuw citaat met bijbehorende uitleg. Dit gaat zo door totdat de hele bijbeltekst is besproken. In de pesjarim wordt het woord *pēsjer* ('uitleg') gebruikt om de overgang van citaat naar uitleg te markeren. Zie deze twee voorbeelden:

> "Ik zal doen ophouden al haar vreugde, [haar] fee[st], haar [nieuwemaans]dag en haar sabbat, ja, al haar hoogtijden" (Hosea 2:10). De uitleg hiervan ('zijn *pēsjer*') is dat zij [al] hun [fee]sten (parallel) zullen doen lopen met de feesten van de heidenen, maar [al hun vreugde] zal voor hen verkeren in treuren. (4QpHos[a] II 14–17)[3]

> "Wee de bloedstad, louter [leugen, van verscheu]ring vol" (Nahum 3:1). De uitleg hiervan ('zijn *pēsjer*'): dat is de stad van Efraïm, degenen die aangename dingen zoeken in het eind der dagen, die wandelen in bedrog en leugen[s]. (4QpNah 3–4 ii 1–2)

Fragment uit Pesjer Nahum. © Israel Antiquities Authority.

Een opvallend kenmerk van de pesjarim is dat zij enkel teksten uit de profetische bijbelboeken citeren.[4] Deze teksten worden uitgelegd en toegepast op de lotgevallen van de gemeenschap waarin de pesjarim zijn ontstaan. Sommige profetische teksten werden beschouwd als reeds vervuld in de geschiedenis van de gemeenschap. Andere profetische teksten werden juist gelezen als voorspelling van het lot van de gemeenschap in het laatste der dagen. Zo wordt in de pesjarim een historisch bewustzijn gecreëerd waarbij de geschiedenis van de Qumrangemeenschap verstaan wordt in het licht van profetieën uit de Hebreeuwse bijbel. Essentieel voor dit bewustzijn was het geloof van de gemeenschap dat zij leefde in de beslissende fase van de geschiedenis: het einde der tijden was nabij.

De toepassing van profetische teksten op de geschiedenis van de Qumrangemeenschap gebeurde niet zonder meer. Deze toepassing was alleen mogelijk dankzij bijzondere profetische openbaringen aan de Leraar der Gerechtigheid. Deze figuur speelde een belangrijke rol voor de gemeenschap. Hij wordt genoemd in een aantal Dode Zeerollen, al blijft het onduidelijk wat precies zijn relatie met de gemeenschap was. Wel is het duidelijk dat de pesjarim zichzelf presenteren als een weergave van de openbaring die de Leraar der Gerechtheid ontving. In de *Habakukpesjer* wordt dat als volgt beschreven:

TEKSTFRAGMENT UIT PESJER HABAKUK
Gedeelte uit kolom 7 van 1QpHab, dat correspondeert met de vertaalde passage. De tekst begint met 'en God zei aan Habakuk op te schrijven ....'. © Israel Antiquities Authority.

"Ik wil gaan staan op mijn wachtpost en mij stellen op mijn wacht en speuren om te zien, wat Hij zal zeggen en tot mij en wa[t Hij zal antwoorden o]p mijn aanklacht. JHWH antwoordde mij [en zei: Schrijf het visioen op en gri]f (het) op tafelen, opdat snel kan lo[pen degene die het leest" (Habakuk 2:1-2). De uitleg hiervan betreft ...]. [...] en God zei aan Habakuk op te schrijven wat zou komen over het laatste geslacht, maar de voleinding van de tijd maakte Hij hem niet bekend. En dat wat Hij zegt: "opdat snel kan lopen degene die het leest" (Habakuk 2:2), de uitleg hiervan betreft de Leraar der Gerechtigheid, aan wie God bekend gemaakt heeft alle geheimenissen van de woorden van zijn knechten, de profeten. (1QpHab VI 12–VII 5)

CODENAMEN

Een tweede kenmerk van de pesjarim is het gebruik van codenamen om te verwijzen naar historische figuren. Sommige codenamen zijn ontleend aan de Hebreeuwse bijbel: zij worden in de pesjarim ontdaan van hun oorspronkelijke betekenis en gebruikt als een symbolische verwijzing naar historische figuren of groepen uit de tijd van de gemeenschap. Bekend zijn 'de Kittieten', die in de Hebreeuwse bijbel een zeevolk aanduiden (Numeri 24:24, Jeremia 2:10), maar in de pesjarim verwijzen naar de Romeinen. Andere voorbeelden zijn 'de Libanon', 'Efraïm' en 'Manasse'. De codenaam 'de Leraar der Gerechtigheid' is als zodanig niet in de Hebreeuwse bijbel te vinden, maar is geïnspireerd op Joël 2:23 waar gesproken wordt van 'regen van gerechtigheid': het woord voor regen (*mwrh*) is hetzelfde als het woord voor leraar. Andere namen, zoals 'de Goddeloze Priester' of 'degenen die aangename dingen zoeken', komen enkel voor in de Dode Zeerollen. Deze laatste namen zijn woordspelingen op bekende termen uit de omgeving van de gemeenschap: de aanduiding 'Goddeloze Priester' (*kwhn hrš'*), bijvoorbeeld, is afgeleid van de term 'hogepriester' (*kwhn hr'š*). In veel gevallen is niet exact te achterhalen naar welke historische figuren of groepen de codenamen in de pesjarim verwijzen. De enige uitzondering op het gebruik van codenamen – een passage in de *Nahumpesjer* die verwijst naar 'Demetrius' en 'Antiochus' – biedt ook geen heldere aanknopingspunten, aangezien niet valt uit te maken welke Demetrius en Antiochus bedoeld worden (zie 4QpNah 3–4 i 1–3).

Vanwege het gebruik van codenamen is het zeer lastig om uit de pesjarim een geschiedenis van de Qumrangemeenschap te reconstrueren. Enkele tendensen kunnen echter wel worden aangegeven. Het conflict tussen rechtvaardigen en goddelozen speelt een belangrijke rol in de geschiedenis van de gemeenschap zoals deze in de pesjarim wordt beschreven. In veel bijbelteksten die in de Qumrancommentaren worden aangehaald en uitgelegd, wordt een dergelijk conflict beschreven (zie bijvoorbeeld Psalm 37:12 en Habakuk 1:4). Daarnaast blijkt uit de pesjarim dat de

TEKSTFRAGMENT UIT PESJER PSALMEN
Gedeelte uit kolom 2 van 4QpPs[a]. Het gedeelte van de vierde t/m de elfde regel van boven correspondeert met de vertaalde passage.
© Israel Antiquities Authority.

gemeenschap zichzelf zag als levend in het laatste der dagen en spoedig het einde der tijden verwachtte. Wanneer dit aanbreekt, zal het conflict tussen rechtvaardigen en goddelozen beëindigd worden door Gods oordeel over de goddelozen. De gemeenschap van Qumran zal dan in vrede kunnen leven:

"Maar die JHWH verwachten, zullen de aarde beërven" (Psalm 37:9b). De uitleg hiervan is: zij zijn de gemeente van zijn uitverkorenen, die zijn wil volbrengen. "Nog een wijle en de goddeloze is niet meer; Ik zal op zijn plaats letten, maar hij is er niet meer" (Psalm 37:10). De uitleg hiervan betreft alle goddelozen aan het eind van de veertig jaar, want zij zullen een einde vinden en niet meer zal aangetroffen worden op aarde enige [god]deloze. "De ootmoedigen zullen de aarde beërven en zich verlustigen in grote vrede" (Psalm 37:11). De uitleg hiervan betreft de gemeente van de armen, die de tijd van de onderdrukking zullen aanvaarden, maar gered zullen worden uit alle netten van Belial. Daarna zullen zich verlustigen allen die de aarde zullen be[ërve]n, en zij zullen zich tegoed doen aan alle geneugte van het vlees. (4QpPs[a] II 4–11)

DE PESJARIM IN CONTEXT

De profetische wijze van bijbeluitleg in de pesjarim heeft de vraag opgeworpen met welke andere teksten uit de Oudheid deze commentaren uit Qumran zich laten vergelijken. William Brownlee, een van de eerste wetenschappers die in 1947 de *Habakukpesjer* onder ogen kregen, stelde dat de pesjarim in hun bijbeluitleg dezelfde methoden en vooronderstellingen hanteren als latere joodse commentaren, de Midrasjim. In de Midrasjim vinden we op verschillende plaatsen overzichten van de technieken die in joodse bijbeluitleg zijn toegestaan. Deze technieken komen inderdaad vaak overeen met de technieken die in de pesjarim worden gebruikt. Of er sprake is van directe invloed tussen deze beide groepen teksten is echter niet duidelijk.

Een belangrijk verschil tussen de Midrasjim en de pesjarim is de sterke

profetische interesse van de laatste. De pesjarim willen de geschiedenis van de Qumrangemeenschap uitleggen in het licht van profetieën uit de Hebreeuwse bijbel en tevens op basis van deze profetieën haar lot voorspellen. De uitleg in de Midrasjim richt zich juist voornamelijk op de niet-profetische teksten uit de Hebreeuwse bijbel. Vanwege hun profetische interesse zijn de pesjarim geregeld in verband gebracht met de uitleg van dromen en visioenen. Een belangrijke aanwijzing voor een dergelijk verband is het gebruik van de Akkadische termen *pasjāru(m)* en *pisjru(m)* in Mesopotamische droomteksten. Deze Akkadische termen zijn etymologisch verwant aan het Hebreeuwse woord *pēsjer*. Zo wordt voor droomuitleg in Mesopotamische teksten dezelfde term gebruikt als voor de uitleg van profetische teksten in de pesjarim. Velen menen dat het boek Daniël een brugfunctie vervulde tussen droomuitleg in het oude Mesopotamië en het vroege jodendom. In de Aramese gedeelten van het boek Daniël wordt de Aramese term *pēsjer* gebruikt in de context van droomuitleg. De manier waarop dit gebeurt, lijkt sterk op de wijze waarop interpretaties in de pesjarim worden ingeleid: in beide gevallen wordt de formule 'zijn *pēsjer*' gebruikt. Vergelijk deze passage:

> De Chaldeeën zeiden tegen de koning: 'Majesteit, leef in eeuwigheid! Vertel uw dienaren uw droom, dan zullen wij hem verklaren.' Toen zei de koning tegen de Chaldeeën: 'Mijn besluit staat vast. Als u me niet vertelt wat ik heb gedroomd en wat die droom betekent ('zijn *pēsjer*'), laat ik u in stukken hakken en zal ik uw huizen in puin leggen. Voldoet u aan mijn verzoek, dan zal ik u overladen met kostbare geschenken en eerbewijzen. Zeg me dus wat ik gedroomd heb en wat die droom betekent ('zijn *pēsjer*').' (Daniël 2:4-6)[5]

Het is interessant om te zien dat in het verhaal van Daniël 2 niet alleen de droom van de koning een bovennatuurlijke herkomst heeft, maar ook de uitleg van die droom door Daniël. De uitleg van de droom berust op kennis die door God aan Daniël is geopenbaard. Dat zien we terug in de pesjarim: niet alleen de profetieën die geciteerd worden, zijn van God afkomstig, maar ook de uitleg ervan.

Behalve in Mesopotamië zijn ook in andere culturen parallellen met de pesjarim aan te wijzen. Vrij snel na hun ontdekking is gewezen op mogelijke verbanden tussen de pesjarim en Egyptische commentaren. Deze Egyptische parallellen zijn echter van beduidend minder belang dan de Mesopotamische en spelen vrijwel geen rol meer in het hedendaagse onderzoek. Daarentegen is er een groeiende interesse in de overeenkomsten tussen de pesjarim en commentaren uit de Griekse wereld. Homerus, bijvoorbeeld, werd vanaf de zesde eeuw voor het begin van onze jaartelling allegorisch uitgelegd. Later groeide deze exegetische activiteit, onder de invloed van de bibliotheek van Alexandrië en de wetenschap die daar bedreven werd, uit tot een omvangrijke commentaartraditie. De meest in het oog springende overeenkomst tussen Griekse commentaren en de pesjarim is structureel van aard:

zowel in Griekse commentaren als in de pesjarim worden bronteksten gescheiden van hun interpretatie, en vers voor vers uitgelegd. Daarnaast zijn er overeenkomsten in exegetische methode tussen beide tradities aan te wijzen. Het onderzoek naar het verband tussen Griekse commentaren en de pesjarim staat nu nog in de kinderschoenen, maar de overeenkomsten en verschillen tussen deze tradities zijn een veelbelovend onderzoeksgebied.

Ondanks parallelen met omringende culturen zijn de pesjarim echter niet gemakkelijk in een categorie onder te brengen. Al te simpele beschrijvingen van de Qumrancommentaren als onderdeel van een bepaalde traditie doen dan ook geen recht aan de complexiteit van deze teksten. Veeleer komen in de pesjarim elementen uit verschillende tradities samen in een vorm van bijbeluitleg die als zodanig uniek lijkt voor de gemeenschap van Qumran.

DE PESJARIM TUSSEN DE HEBREEUWSE BIJBEL EN HET NIEUWE TESTAMENT

Vanuit verschillende invalshoeken kunnen de pesjarim beschouwd worden als een product van de intertestamentaire periode. Het verband met de Hebreeuwse bijbel blijkt direct uit het feit dat profetische teksten uit de Hebreeuwse bijbel worden geciteerd en uitgelegd in de pesjarim. Niet alleen de bronteksten van de pesjarim zijn profetisch van aard: ook hun uitleg wordt gezien als profetische openbaring aan de Leraar der Gerechtigheid. De gedachte dat tekstuitleg stoelt op profetische openbaring is te begrijpen in het licht van een ontwikkeling die zijn oorsprong vindt in de Babylonische ballingschap. In de periode van en na de ballingschap (de zesde tot en met de derde eeuw voor het begin van onze jaartelling) ontwikkelt het jodendom zich meer en meer tot een boekreligie. Het geschreven woord komt een meer centrale plaats te spelen in het religieuze bewustzijn en vervangt in toenemende mate de directe profetische openbaring. Zo wordt het geschreven woord gezien als de plaats waar inzicht in Gods wil – kortom: profetisch inzicht – te vinden is. Bijbeluitleg wordt een manier om dit profetische inzicht te verkrijgen. Een dergelijke visie op bijbeluitleg als profetische activiteit blijkt bijvoorbeeld uit Daniël 9, waar Daniëls inzicht in de duur van de ballingschap de uitkomst is van zijn profetische uitleg van Jeremia 25:11-12. Deze opvatting van bijbeluitleg als profetische activiteit is een belangrijke achtergrond van de wijze waarop de Bijbel in de pesjarim wordt gelezen en geïnterpreteerd.

Bronteksten die in commentaren worden uitgelegd, zijn vrijwel altijd teksten die in het centrum van een bepaalde cultuur of religie functioneren. Het bestaan van een commentaar op een tekst kan daarom een indicatie zijn voor de gezaghebbende status van die tekst. Zo kan van de pesjarim gesteld worden dat zij wijzen op het belang dat in het vroege jodendom werd toegekend aan de bijbelteksten die zij

uitleggen. Echter, commentaren veronderstellen niet slechts het gezag van hun bronteksten, maar dragen daar ook actief aan bij. Immers, door hun bronteksten van uitleg te voorzien, maken commentaren deze bronteksten toegankelijker voor hun lezers. Commentaren dragen er zorg voor dat hun bronteksten worden gelezen en bestudeerd. Zo plaatsen zij hun bronteksten in het centrum van het religieuze of culturele bewustzijn van een gemeenschap. Deze werking van bijbelcommentaren heeft waarschijnlijk een belangrijke rol gespeeld in het proces van canonisering van de Hebreeuwse bijbel. Hoe deze rol precies voorgesteld moet worden, is echter nog voor een belangrijk deel onduidelijk.

Een bekende manier waarop commentaren het gezag van hun brontekst bevestigen en versterken, is actualisatie: door oude teksten uit te leggen en aan te passen aan veranderde culturele omstandigheden, worden deze teksten relevant voor latere lezers. De Homerische epen uit de achtste eeuw voor het begin van onze jaartelling, bijvoorbeeld, worden vanaf de zesde eeuw voor onze jaartelling allegorisch uitgelegd om ze zo aanvaardbaar te maken voor lezers wier filosofische en religieuze opvattingen sterk verschilden van die van de *Ilias* en de *Odyssee*. Een vergelijkbare actualisering van bronteksten wordt in de pesjarim geboden: door bijbelse profetieën toe te passen op het lot van de Qumrangemeenschap worden deze teksten relevant en gezaghebbend voor deze gemeenschap.

Een vorm van bijbelinterpretatie die profetische teksten toepast op de tijd van de uitlegger, vinden we ook in het Nieuwe Testament. Zo wordt het leven en werk van Jezus in de evangeliën vaak beschouwd in het licht van profetieën uit de Hebreeuwse bijbel. Zie deze voorbeelden:

> Dit alles is gebeurd opdat in vervulling zou gaan wat bij monde van de profeet door de Heer is gezegd: 'De maagd zal zwanger zijn en een zoon baren, en men zal hem de naam Immanuël geven' (Jesaja 7:14), wat in onze taal betekent 'God met ons'. (Matteüs 1:22)

> Ondanks de wondertekenen die hij voor hun ogen gedaan had, geloofden ze niet in hem. Zo gingen de woorden van de profeet Jesaja in vervulling, die zei: "Heer, wie heeft onze boodschap geloofd? Aan wie is de macht van de Heer geopenbaard?" (Jesaja 53:1). Ze konden ook niet tot geloof komen, want Jesaja heeft ook gezegd: "Hij heeft hun ogen verblind en hun hart gesloten, anders zouden zij met hun ogen zien en met hun hart begrijpen, zij zouden zich omkeren en ik zou hen genezen" (Jesaja 6:9-10). Jesaja doelde op Jezus toen hij dit zei, omdat hij zijn majesteit zag. (Johannes 12:37-41)

De bijbelboeken die in de pesjarim worden geïnterpreteerd, zijn ook de boeken die in het Nieuwe Testament het meest worden geciteerd. Zij maken deel uit van een 'canon binnen de canon', een groep teksten binnen een grotere verzameling gezaghebbende literatuur die vaker dan andere teksten uit deze verzameling

gelezen, geciteerd en geïnterpreteerd wordt. Deze 'canon binnen de canon' omvatte behalve de Psalmen, de Twaalf Profeten en het boek Jesaja ook de boeken Genesis en Deuteronomium. In enkele gevallen worden in de pesjarim en het Nieuwe Testament exact dezelfde bijbelverzen aangehaald. Een bekend voorbeeld is Jesaja 40:3: "Hoor, een stem roept: 'Baan voor de Heer een weg door de woestijn, effen in de wildernis een pad voor onze God.'" Deze tekst wordt zowel in een thematische pesjer als in de zogenaamde *Regel van de Gemeenschap* geciteerd.[6] In de pesjer is de tekst deel van een langer citaat uit Jesaja 40, maar in de *Regel van de Gemeenschap* verwijst de tekst naar de vestiging van de Qumrangemeenschap in de woestijn. In Marcus 1, Lucas 3 en Johannes 1 verwijst dezelfde tekst naar het optreden van Johannes de Doper. In een andere thematische pesjer wordt Amos 9:11 geciteerd, een tekst die ook in Handelingen 15:16 voorkomt:

> JHWH [heeft] u [aan]gekondigd, dat Hij een huis zal bouwen, en: 'Ik zal uw zaad na u doen opstaan en de troon van zijn koningschap bevestigen [voor im] mer. Ik zal hem tot een vader zijn en hij zal Mij tot een zoon zijn' (2 Samuël 7:11b, 12b, 14a). Dat is de Spruit van David, die zal verschijnen tezamen met de Onderzoeker der Wet, die [Hij zal doen opstaan] in Si[on in het laa]tst der dagen, zoals geschreven staat: 'Ik zal de vervallen hut van David weer oprichten' (Amos 9:11). Dat is de vervallen hut van David, [d]ie Hij zal opstellen om Israël te redden. (4QFlorilegium 1–2 i 12–13)

> Simeon heeft uiteengezet hoe God zelf het plan heeft opgevat om uit de heidenen een volk te vormen dat zijn naam vereert. Dat stemt overeen met de woorden van de profeten; er staat immers geschreven: 'Dan keer ik terug op mijn schreden. Ik zal het vervallen huis van David herbouwen, uit het puin zal ik het weer opbouwen' (Amos 9:11). Ik zal dit huis doen herrijzen, zodat de mensen die overgebleven zijn de Heer zullen zoeken, evenals alle heidenen over wie mijn naam is uitgeroepen. Zo spreekt de Heer, die dit van oudsher heeft aangekondigd. (Handelingen 15:14-18)

Uit bovenstaande voorbeelden blijkt dat het citeren van hetzelfde vers in de pesjarim en het Nieuwe Testament niet automatisch inhoudt dat dit vers in beide teksten op dezelfde wijze wordt uitgelegd. Toch kunnen er naast gedeelde bijbelcitaten ook enkele gedeelde exegetische tradities in de pesjarim en het Nieuwe Testament worden aangewezen. Het bekendste voorbeeld is de traditie rond de figuur van Melchisedek, die een rol speelt in zowel de thematische pesjer 11QMelchizedek als de Hebreeënbrief.

Er is door eerdere onderzoekers wel gesuggereerd dat er duidelijke verbanden te leggen zijn tussen de Leraar der Gerechtigheid en het leven en werk van Jezus. Beide figuren worden gepresenteerd als stichter van een religieuze groepering en beiden passen profetieën uit de Hebreeuwse bijbel toe op de tijd waarin zij leven.

Een kenmerkend voorbeeld met betrekking tot Jezus komt uit het evangelie volgens Lucas:

> Toen hij opstond om voor te lezen, werd hem de boekrol van de profeet Jesaja overhandigd, en hij rolde hem af tot de plaats waar geschreven staat: "De Geest van de Heer rust op mij, want hij heeft mij gezalfd. Om aan armen het goede nieuws te brengen heeft hij mij gezonden, om aan gevangenen hun vrijlating bekend te maken en aan blinden het herstel van hun zicht, om onderdrukten hun vrijheid te geven, om een genadejaar van de Heer uit te roepen" (Jesaja 61:1-2). Hij rolde de boekrol op, gaf hem terug aan de dienaar en ging weer zitten; de ogen van alle aanwezigen in de synagoge waren op hem gericht. Hij zei tegen hen: "Vandaag hebben jullie deze schrifttekst in vervulling horen gaan." (Lucas 4:16b-21)

TEKSTFRAGMENT UIT PESJER NAHUM
Gedeelte uit fragment 3-4 van 4QpNah. Het gedeelte van de zesde t/m achtste regel van boven correspondeert met de vertaalde passage. Het eerste deel van de regels (rechterzijde) ontbreekt, en is in de vertaling aangevuld met tekst tussen vierkante haken. © Israel Antiquities Authority.

De volgende passage in de *Nahumpesjer* uit grot 4 is in de eerste jaren na zijn ontdekking onderwerp geweest van veel speculaties over het levenseinde van de Leraar der Gerechtigheid. Die speculaties werden met graagte gevoed door John Allegro, de eerste wetenschapper die zich met deze tekst bezighield:

> [En dat wat Hij zegt: 'Met buit vult hij] zijn hol en zijn leger met het verscheurde' (Nahum 2:13), de uitleg hiervan betreft de Woedende Leeuw [die ... door wr] aak [te oefenen] jegens degenen die aangename dingen zoeken, die mensen levend ophing [aan een hout en daarmee een gruwelijke daad beging, zoals niet begaan is] in Israël sedert eertijds, want voor wie levend wordt opgehangen aan een hout, is het [verschrik]kelijk. (4QpNah 3–4 i 6–8)

Op basis van deze passage, waarin de codenaam 'de Woedende Leeuw' verwijst naar een historische figuur die gewoon was mensen levend aan een hout te hangen, hebben Allegro en anderen gesuggereerd dat de Leraar der Gerechtigheid aan zijn einde is gekomen door kruisiging. De parallel met het leven van Jezus was snel getrokken. Deze lezing van de passage is echter te vergezocht. Er wordt nergens expliciet over de kruisiging van de Leraar der Gerechtigheid gesproken en in deze pesjer wordt hij zelfs in het geheel niet genoemd.

Tegenwoordig worden er niet meer zo gemakkelijk parallellen tussen Jezus en de Leraar der Gerechtigheid getrokken. Veeleer lijken er, ondanks overeenkomsten die toe te schrijven zijn aan het vroeg-joodse milieu waarin beiden opereerden, tussen Jezus en de Leraar belangrijke verschillen te bestaan. Dit neemt echter niet weg dat de pesjarim op verschillende manieren een bijdrage leveren aan de situering van het Nieuwe Testament binnen het jodendom in de eerste eeuwen van onze jaartelling.

TER AFSLUITING

Het leven van de Qumrangemeenschap werd getekend door conflicten met andere joodse groeperingen en de dreiging van Romeinse overheersing. Haar troost vond de gemeenschap in de bestudering en interpretatie van bijbelse profetieën. Deze werden toegepast op de geschiedenis en toekomst van de gemeenschap, die als vervulling van bijbelse beloften werden beschouwd. Op deze wijze bieden de pesjarim hoop en verwachting aan een gemeenschap die het einde der tijden en de daarmee samenhangende verlossing spoedig verwachtte. Het samenspel van bijbeluitleg, historisch bewustzijn en eindtijdverwachting in de pesjarim maakt deze teksten tot een fascinerend onderwerp van studie.

NOTEN

1 De term Bijbel is anachronistisch in de periode voor de tweede eeuw van onze jaartelling. Voor de duidelijkheid zal ik echter in deze bijdrage wel de termen Bijbel, bijbelboek en bijbelcommentaar gebruiken.

2 Sommige onderzoekers gebruiken de term pesjer ook om te verwijzen naar nog een derde vorm van bijbeluitleg in de Dode Zeerollen. Het gaat in dit geval om pesjer-achtige passages binnen teksten die niet tot de pesjarim behoren (bijvoorbeeld in het *Damascus Document*). Soms worden deze passages 'geïsoleerde pesjarim' genoemd, maar deze aanduiding is niet algemeen aanvaard.

3 Alle vertalingen zijn overgenomen uit F. García Martínez, A.S. van der Woude & M. Popović, *De rollen van de Dode Zee*, Kampen 2007. Tekst tussen vierkante haken is niet zichtbaar op de manuscripten, maar gereconstrueerd.

4 Het lijkt erop dat de Psalmen in het vroege jodendom ook als profetische teksten werden beschouwd. Dat blijkt onder meer uit een psalmrol uit grot 11, die vermeldt dat David de Psalmen componeerde "door profetie, die hem gegeven was vanaf de Allerhoogste" (11QPs[a] XXVII 11).

5 Vertalingen van bijbelteksten zijn uit *De Nieuwe Bijbelvertaling* (NBV).

6 In de teksten 4QTanhumim 1–2 i 6 en 1QS VIII 14.

LITERATUUR

G.J. Brooke, *Exegesis at Qumran: 4QFlorilegium in Its Jewish Context*, Sheffield 1985.

Idem, '"The canon within the canon" at Qumran and in the New Testament' in: *The Scrolls and the Scriptures*, Sheffield 1997, 242-266.

W.H. Brownlee, *The Midrash Pesher of Habakkuk*, Missoula 1979.

P.R. Davies, G.J. Brooke & P.R. Callaway, *De wereld van de Dode-Zeerollen*, Hilversum 2003.

F. García Martínez, A.S. van der Woude & M. Popović, *De rollen van de Dode Zee*, Kampen 2007.

T.H. Lim, *Pesharim*, Sheffield 2002.

E.J.C. Tigchelaar & F. García Martínez, *Fragmenten uit de woestijn*, Zoetermeer 2003.